

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ РЕАБІЛІТАЦІЇ ІНВАЛІДІВ В УКРАЇНІ

Сухарєва С.О.

викладач кафедри управління
персоналом та економіка праці

У статті розглянуто основні стратегії соціального розвитку в контексті стратегічного планування процесу державного регулювання. Приділено увагу статусу людини у соціальній системі. Досліджено інститут соціальних стандартів як механізм регулювання соціальної сфери.

Ключові слова: системний підхід, актуалізація цілей, державне регулювання, соціальні норми.

В статье рассмотрены основные стратегии социального развития в контексте стратегического планирования процесса государственного регулирования. Акцентировано внимание на статус человека в социальной системе. Исследован институт социальных стандартов как механизм регулирования социальной сферы.

Ключевые слова: системный подход, актуализация целей, государственное регулирование, социальные нормы.

The article describes the basic strategy of social development in the context of the strategic planning process of government regulation. Attention is paid to the status of a person in the social system. Research Institute of social standards as a mechanism of social regulation.

Keywords: systemic approach, updating goals, government regulation, social norms.

Постановка проблеми. Перехід України до демократичної державності, прагнення долучитися до світових соціально-економічних процесів, інтегруватися у європейську спільноту вимагає активного наукового осмислення ролі і функції держави як визначальної умови щодо досягнення якісно нового рівня ефективності у різних сферах життєдіяльності суспільства.

У постіндустріальному світі ключовим фактором виробництва стає людина. Подальший розвиток людських ресурсів потребує розширення соціальних функцій держави, їх реалізації на рівні

сучасних вимог, забезпечення сприятливих умов для інтеграції кожного індивіда у суспільство.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тлумачення державного регулювання економіки, яке представив К.Ю. Тотьев можна розглядати у такому ж контексті. Він вважає, що державне регулювання є нормативною, індивідуально-регулятивною і організаційною діяльністю держави в особі уповноважених органів [6 с.201-202].

– По-друге – державне регулювання трактується В.В. Дорофієнком та Є.М. Вольскою як невід’ємний елемент управлінської діяльності [7с.45].

– По-третє – державне регулювання розглядається як функція держави. З цього приводу В.І. Курило дійшов висновку, що під регулюванням слід розуміти «функцію держави, яка реалізується через встановлення правових основ для прийняття управлінських рішень у тих чи інших сферах суспільно-економічного життя».

– По-четверте – у складі державного управління державне регулювання розглядається як функція державних органів [1 с. 147].

У наукових джерелах представлені також намагання розширеного тлумачення терміну «регулювання». М.К. Старр вважав поняття регулювання таким, що має недостатньо визначений зміст, на який намагаються покласти надмірне навантаження і використовують для опису самих різноманітних ситуацій.

Отже, незважаючи на певні розбіжності у тлумаченні поняття «державне регулювання» загальні наукові засади стосовно державного регулювання мають достатнє обґрунтування. На наш погляд, розуміння державного регулювання як елементу управлінської діяльності уявляється найбільш слушним з урахуванням завдань дисертаційного дослідження.

В. Бакуменко, В. Князєв, Ю. Сурмін у колективній праці «Методологія державного управління: проблеми становлення та подальшого розвитку», визначаючи складові структури методології державного управління, вказують, що механізмами діяльності можуть виступати методи.

За Ф. Шамхаловим, механізм держави у широкому розумінні уявляє собою механізм практичної реалізації державної влади. У вузькому розумінні – конкретний засіб впливу держави на суспільство з метою вирішення поставлених завдань або розв'язання протиріч.

Стосовно категорії «механізм державного регулювання», є сенс також розглянути позицію О. Комякова, який вважає, що «його необхідно розглядати як сукупність організаційно-економічних методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов'язані функції для забезпечення безперервної, ефективної дії відповідної системи (держави) на підвищення функціонування економіки».

Л. Дідківська та Л. Головка вказують, що механізм макроекономічного регулювання ринкової економіки змішаного типу – це система макроекономічних регуляторів, які складаються з таких основних елементів: ринкові регулятори; важелі державного впливу на економіку; корпоративне управління; інститут соціального партнерства [8 с.100-102].

Відповідно до точки зору М. Корецького, зміст поняття «механізм державного регулювання економіки» можна трактувати як систему засобів, важелів, методів і стимулів, за допомогою яких держава регулює економічні процеси, забезпечує реалізацію соціально-економічних функцій [9 с. 56-58].

Російський дослідник Д. Камілов розглядає механізми регулювання галузей соціальної сфери як систему інститутів, що

найбільш послідовно забезпечують реалізацію цілей державного регулювання [10 с. 35-40].

Мета статті. Актуалізація цілей, задання векторів соціального розвитку як аспекту державного регулювання.

Виклад основного матеріалу. Для своєчасного та систематичного регулювання у кожній системі постійно відбувається процес отримання та обробки інформації щодо стану системи з метою встановлення наявності неузгодженості з нормативами. На цій основі розробляються заходи щодо подолання обурюючих впливів факторів внутрішнього та зовнішнього походження [6 с. 33-39].

Регуляторами стосунків управлінської діяльності виступають соціальні норми. У сучасному суспільстві управління соціальними системами не може здійснюватися інакше як на основі різного роду соціальних норм, які визначають та закріплюють умови і порядок функціонування систем, регулюють розмаїття проявів суспільного життя, тим самим створюючи сприятливі умови для розв'язання поставлених завдань [7 с. 50-52].

Норма зазвичай розуміється як певний визнаний обов'язковим порядок, керівний початок. У відповідності до такого тлумачення соціальні норми регулюють різні сфери суспільного життя й підпорядковують їх життєдіяльність певним цілям і завданням.

Соціальні норми відображують певного роду інтереси – суспільні, класові, колективні та групові. Головним й безпосереднім їх завданням є узгодження всіх видів інтересів в умовах пріоритету суспільних. За своєю сутністю єдність норм є виявом єдності інтересів. Поза такою єдністю не уявляється можливим ефективне функціонування механізму регуляції соціальної поведінки людей.

У сукупності соціальних норм провідна роль належить правовим нормам, які у порівнянні з іншими видами соціальних норм

відрізняються більшим ступенем розробленості та формалізації, регулюють найбільш суттєві стосунки.

Необхідність регулюючих впливів виникає навіть у добре відлагоджених системах, оскільки порушення навіть одного елементу системи призводить до виникнення ланцюгу інших, що може призвести до серйозних збоїв у функціонуванні. Це зумовлює потребу постійної підтримки міри впорядкованості системи, оптимізації її комунікацій як внутрішнього, так й зовнішнього характеру.

Слід вказати, що необхідність регулювання зумовлена не лише негативними проявами у системі. Регулюючий вплив дозволяє також врахувати вимоги динамічних систем, що пов'язані, по-перше, з їх переходом у новий стан внаслідок нормального розвитку, по-друге, з корекцією та конкретизацією цілей, з постановкою нових завдань.

Конкретні завдання та способи регулювання визначаються із урахуванням специфіки об'єкта управління. Ефективність державного регулювання як різновиду соціального визначається ступенем узгодженості потреб суспільства та соціальної системи, орієнтацією діяльності системи на суспільні пріоритети розвитку.

Регулювання здійснюється на основі впізнання та врахування особливостей становлення та розвитку системи, виявлених тенденцій, визначених цілей та наявних ресурсів.

Передумовою підвищення якості регулювання соціальних систем є використання зворотного зв'язку, на основі якого визначаються найбільш доцільні шляхи та засоби діяльності з впорядкування. Важлива функція зворотного зв'язку полягає у тому, що він синтезує обурюючі дії внутрішнього та зовнішнього середовищ системи, й тим самим утворює захисний контур руху інформації [8с.204-205]. Системи соціального порядку, до яких належить й система реабілітації інвалідів, в силу специфіки своїх завдань та особливостей взаємодії

відчувають постійний обурюючий вплив як зовнішнього, так й внутрішнього походження.

Наявність зворотного зв'язку у ланцюгу регулювання виключає реальну загрозу того, що перемінні вхідної інформації опиняться поза встановленими межами, оскільки регулювання за зворотнім зв'язком реагує як на обумовлені зовнішніми впливами зміни стану «входу» об'єкта, так й на зсуви у внутрішній його структурі. Це дозволяє забезпечити компенсацію будь-яких обурень у системі.

Відомі три основних способи регулювання – за відхиленнями, за навантаженням та комбінований, який ґрунтується на двох перших. У реальних умовах регулювання складних соціальних систем виникає необхідність у якомога найбільш повному дослідженні та врахуванні специфіки об'єкта.

Основними функціями зворотного зв'язку у забезпеченні регулюючих впливів виступають:

- фіксація інформації стосовно зовнішніх та внутрішніх збурень у системі, які можуть вивести її з стану сталої рівноваги;
- отримання інформації для вироблення регулюючих впливів щодо підтримки стану сталої динамічної рівноваги та компенсації збурень у системі [9 с. 255-256].

Стосовно визначення поняття «державне регулювання» у наукових джерелах можливо виділити декілька позицій.

- По-перше – державне регулювання розглядається як цілеспрямований державний вплив на організацію певної сфери життєдіяльності суспільства шляхом видання законів та інших нормативно-правових актів, які містять визначені державою правила діяльності у певній сфері. Воно передбачає як формування механізмів і стимулів певної організації діяльності, так і застосування заходів державного примусу до осіб, що порушують вимоги, викладені у правових актах. У даному випадку правові акти виступають

юридичною формою, що втілює різні методи і засоби впливу держави. Такі методи і засоби становлять складну систему правових, економічних, соціальних, організаційних, адміністративних та інших заходів [4 с. 98-100].

Виходячи з викладеного, механізм державного регулювання системи реабілітації інвалідів, на нашу думку, має визначатися як сукупність послідовних методів, важелів, засобів регуляторного впливу з метою забезпечення ефективного функціонування та розвитку системи.

Підвищення ефективності державного регулювання у соціальній сфері забезпечується, в першу чергу, за рахунок застосування стратегії соціального розвитку, в якій мають бути визначені найбільш істотні характеристики і особливості економіки країни, урахування яких у ході державного регулювання дозволить підвищити його загальну ефективність [2 с.412-414].

Реалізація системного підходу до державного регулювання соціальної сфери дозволяє виділити такі основні його напрями:

- функція актуалізації цілей соціально-економічного розвитку;
- безпосередньо регулююча функція;
- стимулююча функція.

Функція актуалізації цілей соціально-економічного розвитку спрямована на визначення прогностичних перспектив та розробку програмно-цільових механізмів державного регулювання. За допомогою цієї функції держава може зробити оцінку існуючих інститутів розвитку. Реалізація вказаної функції забезпечує передумови для розробки стратегії соціального розвитку держави. Аналіз поточної ситуації у сфері соціального розвитку закладає підґрунтя для формування соціальної політики, яка є однією з найважливіших складових елементів системи державного регулювання. У сучасній

ринковій економіці актуалізація цілей соціально-економічного розвитку є керованим процесом, у якому крім держави приймають участь представники бізнес-спільноти та недержавні некомерційні організації. За такого підходу у виробленні основ соціальної політики на найближчу і середньострокову перспективу безпосередньо беруть участь приватний сектор, і суспільство .

Актуалізація цілей дозволяє задати вектори соціального розвитку, що є вже компетенцією державних інститутів. Приватний сектор і недержавні некомерційні організації мають завідомо менші можливості стосовно цього аспекту державного регулювання.

Реалізація функції актуалізації цілей соціально-економічного розвитку сприяє врахуванню переваг та очікувань зазначених суб'єктів державного регулювання, оскільки відбувається залучення у відповідні процеси й приватного сектору та недержавних некомерційних організацій.

З урахуванням вимог сьогодення головний акцент державного регулювання зміщується у бік організації колективних дій, а сама держава докладає все більше зусиль для найбільш адекватного визначення пріоритетних напрямків суспільного розвитку. Тому вироблення стратегії соціального розвитку є актуальною проблемою якісного стратегічного планування процесу державного регулювання, який має містити у своєму складі такі основні елементи:

- сформульовані і актуалізовані цілі та способи їх досягнення;
- альтернативні способи та інструменти здійснення процесу державного регулювання;
- організаційні умови державного регулювання;
- ресурсне забезпечення та механізми його використання.

Регулювання галузей соціальної сфери в сучасній змішаній економіці здійснюється за допомогою певних механізмів і методів.

Впровадження механізмів регулювання в галузях соціальної сфери пов'язане із застосуванням програмно-цільового методу, який є методологічною базою для безпосередньої реалізації програм розвитку соціальної сфери.

Наразі доволі поширеним є застосовування такого механізму регулювання галузей соціальної сфери в сучасній змішаній економіці як механізм індикативного планування. Таке планування визнане інструментом регулювання соціальної сфери й передбачає виконання сукупності процедур щодо узгодження (координації) наступних процесів:

- Макропланування, що представлене у загальній стратегії розвитку соціальної сфери, та у розділах бюджету стосовно фінансування соціальних витрат держави.

- Мезопланування, яке представлене у прогнозах розвитку галузей соціальної сфери на регіональному рівні державного управління, а також на рівні місцевого самоврядування.

- Мікропланування, яке реалізується у межах окремого об'єкта соціальної сфери.

Визнання позитивної ролі індикативного планування у системі державного регулювання соціальної сфери пов'язане з тим, що воно спрацьовує не просто як інструмент державного регулювання, об'єктом якого виступають органи державного управління та місцевого самоврядування, а є також саморегульованим механізмом, оскільки саме індикативне планування лише задає напрями й не вимагає жорсткої прив'язки дій економічних суб'єктів, в тому числі і в соціальній сфері, до встановлених норм і планових показників. При застосуванні цього інструменту державного управління йдеться переважно про відповідність діяльності економічних суб'єктів обраним напрямом у межах загальної стратегії соціального розвитку держави.

Сучасним перспективним механізмом регулювання соціальної сфери визнано інститут соціальних стандартів. Використання механізму соціальних стандартів у практиці державного регулювання соціальної сфери надає можливість виконання наступних завдань: підготовки методологічної бази для ефективного визначення соціальних витрат і забезпечення економічного підґрунтя формування єдиного соціального простору.

Через застосування соціальних стандартів відбувається практичне втілення державних соціальних гарантій, які створюють своєрідний каркас для реалізації соціальної функції держави. Крім цього процес реалізації державної соціальної функції у межах єдиного соціального простору набуває впорядкованості і більш рівномірної розподіленості за всією територією країни.

Слід вказати, що впровадження соціальних стандартів як механізму регулювання соціальної сфери забезпечує умови для оцінки якісних параметрів соціального розвитку. Це стосується перш за все оцінки бюджетних витрат, щодо вироблення соціальних послуг. Оцінка бюджетних витрат і забезпечення соціальних стандартів пов'язані з можливістю виникнення організаційно-управлінських проблем, причиною яких є досить висока інституційна складність соціальних стандартів. Вона зумовлена тим, що соціальні стандарти мають ґрунтуватися на високоякісній нормативно-правовій базі, яка регулює не лише безпосередньо самі соціальні стандарти, але й бюджетно-податкові відносини, а також галузеву специфіку в соціальній сфері. Інша важлива проблема полягає в організаційному забезпеченні функціонування механізму соціальних стандартів у системі бюджету держави. Мається на увазі відповідальність кожного рівня бюджетної системи за певні соціальні стандарти.

Висновки. Більшість систем побудовано за ієрархічною ознакою. Це означає, що певні системи є підсистемами систем більш високого

рівня, а також можуть мати й свої підсистеми. З урахуванням цього твердження можливо визначити, що система реабілітації інвалідів в Україні є підсистемою системи соціального захисту, яка, у свою чергу, виступає підсистемою соціальної системи української держави. Такий підхід дозволяє розглядати особливості державного регулювання системи реабілітації інвалідів у контексті регулюючих впливів держави, які спрямовані на соціальну сферу держави та систему соціального захисту щодо категорії громадян з інвалідністю.

Головним компонентом соціальної системи виступає людина. Кожна людина у соціальній системі займає певне, що належить саме їй, положення, тобто має власний статус як сукупність прав і обов'язків стосовно інших. Слід зауважити, що статус людини у соціальній системі не є постійним і таким, що всебічно характеризує особистість. Отже, головним компонентом системи реабілітації є інвалід. Інвалід – особа, яка має порушення здоров'я зі стійким розладом функцій організму, обумовлене захворюваннями, наслідками травм або дефектами, що призводить до обмеження життєдіяльності і що зумовлює необхідність її соціального захисту.

Список літератури.

1. Афанасьев В.Г. Научное управление обществом (Опыт системного исследования). Изд. 2-е, доп. – М.: Политиздат, 1973. – 390 с.
2. Парыгин Б.Д. Социальная психология: Учебное пособие. – СПб.: СПбГУП, 2003. – 616 с.
3. Афанасьев В.Г. Социальная информация и управление обществом. М., Политиздат, 1975. – 408 с.
4. Омаров А.М. Социальное управление: Некоторые вопросы теории и практики. – М.: Мысль, 1980. – 269 с.
5. Тихомирова Л. В., Тихомиров М. Ю. Юридическая энциклопедия. Издание 5-е, дополненное и переработанное / Под ред.

- М.Ю. Тихомирова. – М.: Издание г-на Тихомирова М. Ю. Отпечатано в ППП «Типография «Наука». – 2001. – 972 с.
6. Тотьев К. Ю. Предпринимательское право. Публично-правовой статус предпринимателя / К. Ю. Тотьев. – М. – 2003. – 280 с.
  7. Дорофиенко В. В., Вольская Е. М. Теоретические вопросы государственного управления социально-экономическим развитием страны // Соціальний менеджмент і управління інформаційними процесами: Збірник наукових праць ДонДУУ. Т. X. Вип. 132, серія «Державне управління». – Донецьк: ДонДУУ, 2009. – С. 47-57.
  8. Дідківська Л. І., Головка Л. С. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2000. – 209 с.
  9. Корецький М. Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці: Монографія / М. Х. Корецький. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 260 с.
  10. Камилов Д.А. Государственное регулирование развития отраслей социальной сферы в Российской Федерации. [Электронный ресурс]: автореф. дис. на соискание ученой степени доктора экономических наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами: сфера услуг)» / Данияр Абдулазизович Камилов. – М., 2012. – 44 с. – Режим доступа:<http://test.vak.ed.gov.ru/ru/dissertation/subscription/index.php?id54=14599&from54=78>.